

THE ALBANIAN AORIST AND ITS TRANSLATION EQUIVALENTS IN ENGLISH**Blerta Demiri**University of Tetovo - Tetovo, Republic of Macedonia, blerta.ilazi@hotmail.com
blerta.demiri@unite.edu.mk

Abstract: This paper examines contrastive analysis of similarities and differences that exist between the Albanian Aorist and some of the verb tenses or constructions in English, as well as perceiving and analyzing translation equivalents of the same tense, which are analyzed through examples of the works of famous authors and their translations, only to reveal that different English verb tenses and constructions correspond to the Albanian Aorist.

The Albanian Aorist is inherited from the common forms of Indo-European Aorist and Perfect. It is characterized by the perfective aspect, which distinguishes it from the Imperfect. The former one describes actions viewed as a complete whole, while the latter one is used for repeated actions or actions in progress in the past.

This synthetic verb tense did not survive in English for the analytic forms were stronger and managed to retain. In English, there is only one synthetic form of the past (*Past Simple*), which from the context or adverbials can be understood whether it is characterized by perfective or imperfective aspect.

The Albanian Aorist implies not only an action that has ended at a specific time in the past, but also an action that happened in the recent past and the results are felt in the present, or a future action.

Hence, the translation equivalent of the Albanian Aorist is not only the English Past Simple, but also other verb tenses or constructions, such as: Present Simple, Present Perfect, Present Progressive, or Infinitive.

Finding and analyzing translation equivalents of the Albanian Aorist can be of great contribution to Albanian speakers who learn English as a foreign language, and vice versa.

Keywords: aorist, past simple, verb tenses, translation equivalent, contrastive analysis

АЛБАНСКИОТАОРИСТ И НЕГОВИТЕ ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТИ ВО АНГЛИСКИОТ ЈАЗИК**Блерта Демири**Универзитет во Тетово - Тетово, Република Македонија, blerta.ilazi@hotmail.com
blerta.demiri@unite.edu.mk

Резиме: Цел на оваа студија е контрастивно анализирање на сличностите и разликите кои постојат меѓу албанскиот аорист и некои глаголски времиња или конструкции во англискиот јазик, како и пронаоѓање и анализирање на преводните еквиваленти на албанскиот аорист кои се разгледани и третирали преку ексцерпирани примери на дела на познати автори и нивните преводи, само да се открие дека на албанскиот аорист одговараат различни англиски глаголски конструкции.

Аористот во албанскиот јазик е наследен од заедничките форми на индоевропскиот аорист и перфект. Се разликува од имперфектот по аспектуалниот карактер: едното покажува дејство во прогрес во минатото, другото свршено дејство во минатото.

Ова синтетичко време во англискиот јазик не преживеал, бидејќи аналитичните форми биле посилен и успеале да се задржат. Во англискиот јазик има само една синтетичка форма за минатото (*Past Simple*), која од контекстот или преку адвербијалите може да се разбере дали има перфективен или имперфективен карактер.

Албанскиот аорист има перфективен карактер и означува не само дејство што завршило во одреден момент во минатото, туку се појавува и со перфектна вредност за дејство што се случува во моментот на зборувањето или идно дејство.

Така, на ова глаголско време, не одговара само англиското минато просто време (*Past Simple*), туку и други глаголски времиња или конструкции, како што се: сегашно просто време (*Present Simple*), сегашниот перфект (*Present Perfect*), сегашно трајно време (*Present Progressive*), англискиот инфинитив, и др.

Пронаоѓањето и анализирањето на што повеќе преводни еквиваленти на албанскиот аорист може да биде и од голем придонес за албанските говорители кои го изучуваат англискиот како странски јазик, и обратно.

Клучни зборови: аорист, минато просто време, глаголски времиња, преводен еквивалент, контрастивна анализа

1. ВОВЕД

Глаголските времиња во албанскиот јазик не се поклопуваат со глаголските времиња во англискиот јазик.

Аористот во албанскиот јазик покажува завршено дејство, додека англиското минато просто време (*Past Simple*) кое се смета како преводен еквивалент на ова глаголско време, може да изразува и дејство што било во тек, односно процес, и завршено дејство. Па затоа, употребата на соодветни адвербијали со англиското минато просто време е од голема важност.

Анализирајќи корпус што се состои од албански текстови преведени на англиски дојдовме до заклучок дека албанскиот аорист, може да се преведе на повеќе начини. Како преводни еквиваленти освен англиското минато просто време (*Past Simple*), се јавуваат и сегашно просто време (*Present Simple*), сегашниот перфект (*Present Perfect*), сегашно трајно време (*Present Progressive*), како и инфинитивот.

2. ШТО ПРЕТСТАВУВА АОРИСТОТ И КОИ СЕ АНГЛИСКИТЕ ГЛАГОЛСКИ ФОРМИ СО КОИ МОЖЕ ДА СЕ ПРЕВЕДУВА

Аористот спаѓа во групата на апсолутни времиња и покажува целосно завршено дејство, поодредено, дејство што не трае. (Чабеј, 1986: 110)

Според Топали, ова глаголско време, како проста форма на минато време, има перфективен карактер, затоа што со тоа се изразуваат завршени дејства во минатото.

Наставките се главно средство за разликување на временските форми, сепак не се доволни за разликување на тие форми, затоа се определуваат и преку глаголските основи, со нивните промени од едно време во друго. Пример, наставката *-va*, кај формата *mësova* ја означува временската форма на аористот заедно со првото лице еднина, додека тоа што ги разликува формите *bëja-bëra*, не е наставката, затоа што таа е иста за двата глагола, туку основната форма на глаголот која е различна.

Во англискиот јазик на ова време одговара минато просто време (*Past Simple*), кое според Јесперсен е единственото граматичко време што се изразува преку инфлексија.

Аористот се појавува и со перфектна вредност за дејства што се случуваат во моментот на зборувањето, пред нивните очи. Преводен еквивалент на ова може да биде или минато просто време или англискиот сегашен перфект.

На нр.: *Vrava dorën.*

Со идна вредност, се појавува за дејства кои говорителот ги претставува како сигурни. Во англискиот јазик ова се преведува со формите за идност.

На нр.: *Edhe dy fjalë e ika.*

Контрастивната анализа на категоријата време покажува дека и безлични глаголски форми во едниот јазик можат да бидат еквиваленти на лични форми во другиот. На албанскиот аорист понекогаш одговара и англискиот инфинитив.

2.1 Аористот во албанскиот јазик и англиското минато просто време (*Past Simple*) како негов еквивалент

Главната функција на аористот во албанскиот јазик е да искажува едно завршено дејство или состојба во минато време, т.е. пред моментот на зборувањето, обично со учество на лицето кое зборува. Ова време е просто синтетичко. Како преводен еквивалент го има англиското минато просто време.

На нр. алб.: *Porta e drunjtë u hap dhe prej saj doli kako Pinua. E imët, veshur krejt me të zeza, me çantën e kuqe të veglave nën sjetull, u nis me hapa të lehtë për rrugë.*

англ.: *The wooden door opened and Kako Pino went out into the street. Skinny, dressed all in black, holding her red bag with her instruments under her arm, she sat out nimbly down the street.* (KG: 39,27)

За разлика од имперфектот, ова време служи за изразување само дејства, кои говорителот или писателот ги презентира како свршени, завршени пред моментот на зборувањето и пред момент сфатен како референтна точка во минатото, што тој самиот ги доживеал, ги видел со своите очи, учествувал или бил сведок на нивниот развој, или пак кога ги покажува, ги доживува како такви. Во англискиот јазик одговара минато просто време.

(Дримо, 1996:114)

На нр. алб.: *Ajo vuri dorën te goja, bëri një hap prapa, pastaj dy; pastaj befasi u kthye dhe iku me vrap midis shkurreve me këmbët e saj të gjata.*

англ.: *She clapped her hands to her mouth, took a step back, then another, then turned and ran away as fast as she could through the undergrowth.*

(KG: 67)

Аористот во албанскиот јазик, односно минато просто време (*Past Simple*) во англискиот јазик се употребува да изрази дејство што се случило за времето додека некое друго трајно дејство било во тек.

На нр. алб.: *Ajo po lexonte kur ra zilja.*

англ.: *She was reading when the doorbell rang.*

Кога аористот, односно минато просто време (*Past Simple*) се употребува да покажува редни активности т.е. едно по друго, тогаш треба да се прави контраст помеѓу дејствата што се случуваат истовремено и дејствата што се случуваат едно по друго.

Понекогаш ако има два глаголи во аорист односно минато просто време (*Past Simple Tense*) без адвербијали не може да се разбере дали дејствата се случуваат истовремено, или едно по друго.

Ова може да се разјаснува употребувајќи ги сврзниците: *para se, pasi që* (*before* и *after*).

Кога аористот се употребува за краткотрајни дејства во минатото, како преводен еквивалент го има англиското минато просто време.

На нр. алб.: *Plaku doli nga dera dhe djali i shkoi pas.*

англ.: *The old man came out the door and the boy came after him.*

(OMS:26)

Аористот, односно минато просто време (*Past Simple Tense*) често се употребува во приказни, историски и книжевни раскази, спомени, итн.

На нр. алб.: *Diku larg magjistari i keq vërejti diçka në qiell.*

англ.: *But far away the bad magician saw something in the stars.*

2.2 Аористот во албанскиот јазик и други англиски глаголски времиња или форми како негови еквиваленти

Аористот во албанскиот јазик, се употребува за севременост и во некои околности има и идно значење.

На нр.: а) *Punove, gëzove!* (ASHRPSH, 1976: 267)

Англиски еквивалент на ова е сегашно просто време (*Present Simple Tense*) и идната форма со *will*:

б) *If you work hard enough, you ('ll) succeed.*

Со идно значење се употребува кога едно дејство што сè уште не е започнато или е во прогрес се претставува како еден факт што брзо ќе се потврди, односно како еден завршен факт.

На нр.: а) *Më jep diçka të ha se vdiq urie.*

б) *Sa të mbaroj punë, erdha.*

в) *Më prit se erdha.*

(ASHRPSH, 1976: 267)

Во англискиот јазик, во овој случај, одговара сегашното трајно време (*Present Progressive Tense*) или идната формата со *will*:

з) *Give me something to eat because I'm dying.*

д) *As soon as I finish work, I'll come.*

р) *Wait for me. I'm coming.*

Во условните реченици, со честичката *po* кога во зависната реченица се употребува глагол во аорист, се означува идност.

На нр.: а) *Po s'erdhe ti, as ne nuk shkojmë.*

Англиски преводен еквивалент во овој случај се зависните условни реченици со реален услов (*1st conditional*), т.е. сегашно време во зависната реченица.

На нр.: б) *If you don't come, we won't go either.*

Во условните реченици што покажуваат нереалност, т.е. нереален услов во сегашно или иднина во двата јазика се употребува глагол во аорист, односно просто минато време (*Past Simple Tense*).

На нр. алб.: *Po të kisha shtëpi, do të kujdesesha mirë për të.*

англ.: *If I had a house I would look after it properly.*

Аористот се наоѓа и во поговорките, есеите, поезијата, итн.

На нр.: *I dhe gishtin, të mori dorën.*

Временските нијанси изразени преку овие поговорки го надминуваат концептот на минатото и се протегаат надвор од тоа, кон сегашноста, па преку формата на искуството одат кон иднината. Во вакви употреби ова време личи на современска сегашност, чии вредности се враќаат во универзалното потоа му припаѓаат на сите временски периоди.

На нр.: *Nuk u lodhe sot, do mundohesh mot.*
267)

(ASHRPSH, 1976:

На овие примери одговара англиското сегашно просто време (*Present Simple Tense*) употребен во условни зависни реченици.

Понекогаш аористот има исто значење како и перфектот во албанскиот јазик.

На нр.: а) *Erdha të punoj këtu me ju.* – б) *Kam ardhur të punoj këtu me ju.*

Истото се случува и во англискиот јазик кога понекогаш минатото просто време (*Past Simple*) и сегашниот перфект (*Present Perfect*) имаат слични значења.

На нр.: а) *I came here to work with you.* – б) *I've come here to work with you.*

На албанскиот аорист понекогаш одговара и англискиот инфинитив. Иако инфинитивот е нелична глаголска форма, времето кога се врши дејството е означено со преодниот глагол.

б) алб.: *Nëna e Aladinit u gëzua shumë kur e dëgjoi këtë.*

англ.: *Aladdin's mother was happy to hear this.*

(Аренго,

2015:3)

2.3 Аористот и неговата употреба со адвербијали

Во повеќето случаи аористот се употребува со адвербијали за време. Употребата на адвербијалите е од голема важност при утврдувањето на албански еквивалент на ова време, заради тоа што во некои случаи без нив тешко може да се одреди карактерот на дејството што го изразува англиското минато просто време (*Past Simple Tense*). Во таквите случаи е природно времето да биде одредено преку значењето на адвербијалот.

Адвербијалите кои се употребуваат во албанскиот јазик со аорист се: *dje, pardje, vitin e kaluar, atëherë, atë ditë, atë vit, para dy ditësh, para një jave, të hënën*, и др.

Адвербијалите што се употребуваат во англискиот јазик со минато просто време (*Past Simple Tense*) се: *yesterday, the other day, last week /month /year, an hour ago*, (и други адвербијали со *ago*), *on Monday, in 1990, on the 1st of October, at seven o'clock* и др.

Кога сакаме да истакнеме дека завршеното дејство во минатото траело некое време, тогаш глаголот се употребува со адвербијали како што се: *kurrë, tërë jetën*, или го повторуваме глаголот.

На нр. а) алб.: *Ai punoi tërë jetën dhe kurrë nuk u lodh.* - англ.: *He worked all his life and never got tired*

Со адвербијалите како што се: *sot, sivjet, këtë javë, këtu, atje*, итн. што го вклучува и моментот на зборувањето, аористот може да се употребува и тогаш кога говорителот го нагласува само завршетокот на дејството, без да го поврзува со моментот на зборувањето.

(ASHRPSH, 1976: 267)

На нр. алб.: *Po si më gjete këtu?* - англ.: *How did you find me here?*

3. ЗАКЛУЧОК

Усвојувањето на минатото време за свршени дејства во одредено време, од страна на албанските говорители што го изучуваат англискиот како странски јазик претставува голем напор затоа што во англискиот постои само една форма која се употребува и за завршени дејства и за повторливи дејства во минатото, како што е минато просто време (*Past Simple*). Во албанскиот јазик е многу полесно затоа што има две форми за секое дејство како што е аористот и имперфектот. Ова доведува и до тешкотии при практичната примена во даден момент или конкретни ситуации на овие глаголски форми.

Оваа студија има за цел да го збогати фондот на студиите околу експлицитните вредности на албанскиот аорист, да помогне овие вредности да бидат точни во однос на доставените информации, како и пронаоѓање на соодветен начин на употреба на аористот и неговите преводни еквиваленти во англискиот јазик, во реалниот и практичниот јазик, далеку од теоретските согледувања, но во корист на натамошно збогатување на јазикот и неговите употребени форми.

КРАТЕНКИ:

Кратенка	Значење
ASHRPSH	Akademia e shkencave e RP të Shqipërisë - Instituti i gjuhësisë dhe i letërsisë
KG	Kronikë në gur
LFM	Lulet e ftohta të marsit
OMS	The Old Man and the Sea

ЛИТЕРАТУРА

- [1] **Akademia e Shkencave e RP të Shqipërisë – Instituti i gjuhësisë dhe i letërsisë.** (2002). *Gramatika e gjuhës shqipe I*. Tiranë
- [2] **Azar, B. S.** (1994). *English Grammar-Understanding and Using*. New Jersey: Englewood
- [3] Cliffs
- [4] **Çabej, E.** (1986). *Studime gjuhësore*. Rilindja. Prishtinë
- [5] **Demiraj, Sh.** (1963). *Morfologjia e gjuhës së sotme shqipe* (Dispensë). Tiranë
- [6] **Demiraj, Sh.** (1985). *Gramatikë historike e gjuhës shqipe II*. Universiteti i Tiranës *Enver Hoxha*-Fakulteti i Historisë dhe Filologjisë. 8 Nëntori. Tiranë
- [7] **Dhrimo, A.** (1996) *Aspekti dhe mënyrat e veprimit foljor në gjuhën shqipe*. Libri Universitar
- [8] **Hemingway, E.** (1963). *Plaku dhe deti*. Tiranë.
- [9] **Hemingway, E.** (1952). *The Old Man and the Sea*. Charles Scribner's sons
- [10] **Janeva, M.M.** (2009). *Modern English Grammar*. Veb Print. Skopje
- [11] **Jespersen, O.**(1961). *A Modern English Grammar on Historical Principles. Part IV*. George Allen and Unwin Ltd.–London. Einar Munksgaard. Copenhagen
- [12] **Kabashi, J.** (2000). *English Grammar – Morphology*. Prishtina: University of Prishtina
- [13] **Kadare, I.** (2000). *Kronikë në gur*. Onufri
- [14] **Kadare, I.** (2007). *Chronicle in Stone*. Canongate Books Ltd. Edinburgh
- [15] **Koneski, B.** (1967). *Грамматика на македонскиот книжевен јазик*. Скопје
- [16] **Konrad, XH.** (1983). *Zemra e errësirës*. Rilindja. Prishtinë.
- [17] **Lyons, J.** (1995). *Introduction to Theoretical Linguistics*. Cambridge University Press
- [18] **Memushaj, R.** (2002). *Hyrje në gjuhësi*. Tiranë
- [19] **Nesimi, R.** (1992). *Gramatika për shkollat e mesme I*. Skopje: Prosvetno delo
- [20] **Palmer, F. R.** (1987). *The English Verb - Second edition*. Longman Linguistics Library. London and New York
- [21] **Sweet, H.** (1900). *A New English Grammar – Logical and Historical*. Oxford.
- [22] **Thomson, A. J., Martinet, A. V.** (2011). *A practical English Grammar*. Oxford: Oxford i. University Press
- [23] **Topalli, K.** (2010). *Sistemi foljor i gjuhës shqipe*. Plejad. Tiranë